

Title	Johannes Hoecks skildringer af Japan og japanere under og efter Den Russisk-japanske Krig
Author(s)	Lauritz, Korfix Schultz
Citation	外国語教育のフロンティア. 2024, 7, p. 65-77
Version Type	VoR
URL	https://doi.org/10.18910/94984
rights	
Note	

Osaka University Knowledge Archive : OUKA

<https://ir.library.osaka-u.ac.jp/>

Osaka University

Johannes Hoecks skildringer af Japan og japanere under og efter Den Russisk-japanske Krig

Johannes Hoeck's portrait of Japan and it's people during and after The Russo-Japanese War

Lauritz Korfix Schultz

Abstract

At the turn of the 20th century, as a lot of Danish authors went traveling to the Far East, many travel books about Japan were published in Danish. Especially The Russo-Japanese War in 1904-05, which Japan won, gave rise to many books, essays, and much debate in Denmark about Japan's growing role in the global world order. Japan was also a central topic in the Danish author and journalist Johannes Hoeck's professional life. This paper investigates how Hoeck wrote about Japan and its population in the first two decades of the 20th century, not least in the wake of The Russo-Japanese War. The analysis of the novel "Spionliv i Østen" and his essays show that Hoeck, with pro-western perspective and terminology, characterizes the Japanese as imitators of western countries. He considered them as unintelligent, always spying, evil heathens and unreliable repulsive monkeys. At the same time, the western protagonist Randolph Greef and the German character Maria Wender in the aforementioned novel are characterized by being noble, civilized, intellectual, and appealing. The paper argues that this contrast reinforces the racial and cultural gap between the West and Japan. The analysis of Hoeck's characters shows that the Japanese victory in The Russo-Japanese War was seen as an opportunity to unite the Western powers against a common enemy in a possible military conflict between Japan and the West. Hoeck also highlights the political aspects of Japan's growing role in the world in his novel and essays by pointing out the worries of the West about Japan as a "yellow peril", a racist term introduced in 1895. Frightened by Japan's overpopulation, the West identified a threat to its hold on global power, hardened by perceived connotations of the Japanese skin color. Hoeck believed that there was a necessary connection between the Japanese people's genes and their culture. He saw miscegenation as an abomination, which undoubtedly would lead to moral insanity. Therefore, Hoeck's view, the paper argues, is that even if Japan geopolitically and militarily may pose a real threat to the West, the Japanese would never be able to reach the intellectual level of western culture.

1. Introduktion

I begyndelsen af det 20. århundrede begynder danskere i højere grad at rejse til Japan med skønlitterære og rejseessayistiske formål, snarere end i handelsmæssige og diplomatiske anliggender. Hvad optog dem, og med hvilket vokabular skrev de om Japan og landets befolkning? Det er de helt centrale spørgsmål i min nuværende forskning, der begyndte med

en artikel om forfatteren Tom Kristensens (1893-1974) skuffelse over landet.¹⁾ En anden af de danske forfattere, der rejste til og skrev om Japan, og som i dag er gledet ud af den danske litteraturhistorie, var den danske forfatter, journalist og cand.mag. Sophus Johannes Hoeck (1869-1922). Hoecks roman *Spionliv i Østen* og essays om landet er centrale kilder, der kan bidrage til at analysere europæeres syn på asiater, herunder en dansk forfatters ditto på Japan og japanere, hvilket er denne artikels formål. Hoecks vokabular og argumentation om Japan og befolkningen kan med andre ord vise og forstærke forskellen mellem japanere og danskere i 1900-tallets første årti. Artiklens analyse inderholder tre afsnit: 1) *Sproget skaber modsætning mellem Vesten og Japan*, 2) *'Den gule fare' mod vest vokser* og 3) *Raceblandingsens umulighed*.

2. Introduktion til Johannes Hoeck og baggrunden for hans interesse i Japan

Først et par korte biografiske bemærkninger om Hoeck og baggrunden for hans interesse i Japan. Han var på grund af ”en ubetvingelig Ekspansionstrang”²⁾ taget med ØK-skibet Prins Valdemar, som også den senere nobelpristager Johannes V. Jensen (1873-1950) sejlede med til Japan i 1902. Rejsen var berammet til et halvt års tid.³⁾ Den 5. februar 1904 ankom han til Japan. Damperen ankrede mellem byerne Shimonoseki og Moji,⁴⁾ hvor Japans hovedø, Honshu, og den sydligere beliggende ø Kyushu deler farvand. Hoecks udlængsel viste sig at gavne hans journalistiske karriere, da han befandt sig i Japan, bedst som Den Russisk-japanske Krig brød ud i 1904.⁵⁾ Her virkede han blandt andet som korrespondent under krigen i 1904-5 for Berlingske Tidende, som han begyndte at arbejde for som 21-årig⁶⁾ i 1890.⁷⁾ Japans krig satte sig i skribenten Hoeck, og landets voksende magt på verdensscenen havde hans professionelle bevågenhed helt frem til årene, inden døden indtraf i 1922. Som nekrologen i Berlingske Tidende lød: ”Rejsen til Østen blev Hovedbegivenheden i Hoecks Liv, og de Indtryk, den havde præget i hans Sind, bestemmende for hans videre Udvikling.”⁸⁾ Mens andre danske forfatters beretninger fra Japan var personlige og subjektive om end essayistiske, tog Hoeck det fulde skridt ind i fiktionens verden med sin debutroman *Spionliv i Østen*, der udkom på Gyldendal i 1907 – samme år han stoppede på Berlingske Tidende.⁹⁾ Den viden om forholdene i Østen, journalisten Hoeck havde oparbejdet ved sit korrespondentarbejde for avisen, bragte forfatteren Hoeck i spil i romanen, således at bogen er en hybrid af journalistik og fiktion tilsat biografiske spor fra forfatterens eget liv i Østen. Scenen var Kina under de første måneder af Den Russisk-japanske Krig i 1904-5, hvor han indsamlede oplysninger ”om Japanernes Organisationsevner, Spionagevæsen og (...) hurtige, dødsforagtede Teknik.”¹⁰⁾ Dertil forblev Japan et interessefelt for Hoeck også essayistisk op gennem det 20. århundredes to første årtier.

3. Sproget skaber modsætning mellem Vesten og Japan

Spionliv i Østen og Hoecks essayistik om Japan bygger videre på det i Vesten etablerede billede af Japan som farligt, fjendtligt og uberegneligt. Landet sås i stigende grad som Vestens udfordrer militært og eksistentielt. Det, som optog Hoeck, når han skrev om Japan fiktivt og essayistisk, der nok er forskellige i deres genrer, men tematisk er svære at skelne fra hinanden, var således den japanske trussel mod Vesten. Derudover var det magtpåliggende for Hoeck at

kredse om raceblandings umulighed.

Romanens motor er efterretningerne, historierne og løgnene under krigen i et internationalt korrespondentmiljø i havnebyen Niutschwang (nu: Yingkou) i Kina, hvor Hoeck selv boede i to måneder under Den Russisk-japanske Krig.¹¹⁾ Modsætningsforholdet mellem Vesten, der karakteriseres som ”Civilisationen”,¹²⁾ og Orientens mange ”ondsindede”¹³⁾ og ”gule Hedninger”¹⁴⁾ introduceres indledningsvist, når Hoeck beskriver miljøet som den ”lille europæiske verden”,¹⁵⁾ hvor alverdens krigskorrespondenter ”havde taget Ophold i Byens eneste europæiske Hotel ”Manchuria”.¹⁶⁾ Protagonisten er den engelske krigskorrespondent Randolph Greef, der på flere måder kan læses som Hoecks alter ego. Greef var just ”fyldt 30 Aar og opholdt sig (...) paa fjerde Aar i Østen.”¹⁷⁾ Greef og Hoeck, nogenlunde jævnaldrende, begge introverte personligheder, besad begge en ”uimodstaaelig Rejsetrang”,^{18C)} og hverken Hoeck eller hans britiske romankarakter var interesserede i at slå sig ned i deres respektive hjemlande. Det fremmede, herunder Japan, bliver et middel til at realisere den rastløse vestlige sjæl i jagten på nye opdagelser og anerkendelse fra andre vesterlændinge. Den britiske journalists ædle opgave er ligeledes at fortælle Vesten sandheden om de spionerende japanere. Det ligger blandt andet af disse grunde ligefor at se Hoeck projicere sig selv gennem den flatterende Greef, dels biografisk gennem Hoecks eget arbejdsliv som korrespondent i Asien, sin baggrund i samfundsvidenskabelige studier og sin generte fremtoning, og dels tematisk ved at betone det førnævnte og ifølge Hoeck betydeligste spørgsmål i samtiden gennem sin hovedperson: Asiens voksende position på den internationale scene, som vi skal vende tilbage til. Greef ”havde allerede i Universitetsaarene offentliggjort socialøkonomiske Afhandlinger i engelske Tidsskrifter og derved henledt Opmærksomheden paa sig i den Grad, at han ved sin Rejses Tiltrædelse knyttedes til den store Dagspresse. Han sad inde med en meget solid Ballast af Kundskaber, som han stadig søgte at udvide. I ydre Optræden var han formel og ikke saa let tilgængelig som adskillige andre af hans Kolleger. Alligevel kunde han tale sig varm, naar han kom ind paa det Spørgsmaal, han betragtede som Nutidens mest brændende politiske, økonomiske og som det mest betydningsfulde med Hensyn til Fremtiden: Østens aktive Deltagelse i Verdenspolitikken.”¹⁹⁾ Greef fremstilles som en nobel, civiliseret mand, japanere som frastødende, spionerende og upålidelige. Eksempelvis har spionen Hr. Oyasaki, der fra fortællerens side ingen sympati er for, og som alle karakterer i romanen tror, er en uskyldig barber, men i virkeligheden er en lumsk japansk topgeneral med et ”ualmindeligt hæsligt Ydre”,²⁰⁾ som er kendetegnet ved ”de tykke, enfoldede Øjenlaag uden Haar”²¹⁾ og den ”store halvaabne Mund, de uforholdsmæssigt lange Arme og de uhyggeligt abeaftige Fingre.”²²⁾ Det utiltalende ydre, der med Hoecks sprogdragt får den japanske skurk til at ligne en abe, er med til at opbygge og forstærke det negative billede af japaneres upålidelige karaktertræk. Abesammenligningen går igen i Hoecks bog om Kina fra 1917, *Mod Kejserdømmets Opløsning*, hvori det med Vestens frygt for Japans økonomisk voksende muskler også hedder, at et ”Bastard-Folk som det japanske” efterligner Vesten i så høj grad, at de minder om aber.²³⁾ Hos Hoeck er der således sammenhæng mellem det utiltalende udseende og den spionerende,

imiterende og upålidelige personlighed. Frygten for de farlige og utiltalende japanere var også et vigtigt omdrejningspunkt i forfatterens essays om Japan, som udkom drypvis med års mellemrum efter udgivelsen af *Spionliv i Østen*, hvilket gennem karakterernes forskelligheder optegner det tydelige modsætningsforhold mellem Vesten og Orienten. Ved at beskrive japanere som inhumane, underudviklede, afvigende og underlegne fremstiller det sommetider direkte og oftest indirekte Vesten, herunder danskere, som humane, udviklede, normale og overlegne.²⁴⁾

4. 'Den gule fare' mod vest vokser

Et af de mest fremstående temaer i tiden fylder også markant i *Spionliv i Østen*: Vesterlændingen så med alvor og interesse på et mere magtfuldt Østen, særligt i skikkelse af Japan, der absolut havde ambitioner om at blive en stormagt i Asien.²⁵⁾ Landet var begyndt at røre på sig efter Den Russisk-japanske Krig. Med sejren over russerne ændrede den generelle opfattelse af Japan i Vesten sig således fra, at man romantisk havde betragtet landet som et eksotisk sted, til at man nu i højere grad respekterede og frygtede landets militære magt.²⁶⁾ Hoeck anså sågar Japan som den førende magt i Asien.²⁷⁾ At Japan begyndte at vise tænder på den internationale scene, og at dette blev en vigtig kæphest i Hoecks skildringer af Japan, kommer til udtryk gennem romanens intellektuelle, tiltalende, tyske karakter, Fru Maria Wender, der gengældt og i al hemmelighed elsker Randolph Greef. Hun møder i romanens midte en unavngiven russisk general, som i øvrigt konstant bliver skygget af japanske spioner. Under deres møde kredser samtalen om, at Japans ekspansionsiver hidtil er gået ubemærket hen i Europa, og at man ikke har taget Japans sejr over Kina i krigen i 1894-95 mærkbart til efterretning. Det passer godt med det generelle billede af Japans sejr over Kina, der nok gjorde landet til en regional spiller, men endnu ikke blev frygtet globalt, hvad Den Russisk-japanske Krig i 1904-5 skulle ændre på,²⁸⁾ da Japan overtog Kinas position som den største 'gule' trussel mod Vesten.²⁹⁾ Men nu er Alvoren, i form af Japans trussel mod Vesten og mod Korea og Manchuriet, ved at dæmre på de europæiske breddegrader med en vis portion forsinkelse: "Europa saa med sløve Øjne paa Japans Rustninger. I den store Verdenspresse fremkom derom kun nogle anerkendende Ord, der aldeles ikke gjorde dybere Indtryk. Ja end ikke engang den Generalprøve, som Japan etablerede ved Krigen imod Kina, virkede synderligt. I Europas uhyre Forblindelse tvang man endog Japan til at genafstaa det erobrede Port Arthur. Kun meget ringe var den Gang Antallet af de Mænd, som forstod, at Undertegnelsen af Shimonoseki-Freden³⁰⁾ kun var en Vaabentilstand, samt at Japan ved de fortsatte uhyre Rustninger fastslog sit fremtidige politiske Maal: Ruslands Ekspansion stanset og sin egen fortsat!"³¹⁾ Passagen taler ind i Hoecks samlede billede af Japan som en stadig mere magtfuld nation, Vesten begyndte at tage alvorligt og frygte. I Europa havde man været blind for, hvilke ambitioner om udvidelse Japan måtte have, derfor kom krigen mellem Rusland og Japan i 1904-5 som en overraskelse. Dialogen mellem Fru Wender og den russiske general er på den måde med til at forstærke billedet af et fremadstormende Japan.

Som nævnt begrænsede Hoecks skrivelser om Japan sig ingenlunde til fiktionens verden. I det progressive månedsskrift *Det ny Aarhundrede*, der blandt andre var redigeret af den senere

minister P. Munch (1870-1948), kunne man i 1908, året efter udgivelsen af *Spionliv i Østen*, finde forfatterens essay *Asiater og Europæere*. I teksten fremfører Hoeck sin romankarakter Fru Wenders pointe i *Spionliv i Østen* om, at Vesten, efter Japans sejr over russerne i 1905, burde begynde at indse, at det "Gule"³²⁾ Japan havde kræfter og krigsintentioner, som de allerede havde haft efter sejren over Kina i 1895, der kunne hamle op med de europæiske: "Man har begyndt at forstaa, at Europas medlidende Spørgsmaal: Naar vaagner Østen?, mødes af et andet fra Fujijamas snekronede Tinde, og Japans hellige Bjerg spørger os: Naar vaagner Vesten?"³³⁾ Pointen lægger sig i slipstrømmen på den generelle opfattelse i Vesten om, at Japan ikke længere burde ses som Vestens protege.³⁴⁾ Når Hoeck tilmed beskriver Japan som det 'gule' land, konnoterer det også den fare, man i Vesten mente, var reel på daværende tidspunkt. Da begrebet 'den gule fare' introduceredes i 1895, sammenkoblede man 'gule' og farlig, således at 'gule' pr. automatik udgjorde en trussel for Vesten.³⁵⁾

Vender vi igen blikket mod Hoecks fiktive univers, lyser 'den gule fare' også op i prosaen. Grunden til Japans ekspansioner var ifølge Fru Wender, fordi Japan var et land, "hvor det ene lille gule Individ ikke har Albuerum for det andet."³⁶⁾ Foruden at beskrive japanere med de i Vesten hyppigt brugte termer 'lille' og førnævnte 'gul' fremfører Fru Wender med næsten uhyggelig nøjagtighed samme tanker om 'lebensraum', et begreb opstået i kejserriget Preussen i 1870'erne, som senere blev en del af den nazistiske ideologi.³⁷⁾ Hoecks Japan er således politisk og ikke knyttet til en bestemt geografi, den rejsende kunne berette fra, men handler, gennem Fru Wender, snarere om den frygt, Japan spredte ved muligvis at ville annektere lande tættere og tættere på Vesten: "Ja, Hr. General, De maa tilgive mig min objektive Betragtning. Deres vidtstrakte folkefattige Land [Rusland] har Areal nok indenfor sine Grænser, ja næsten altfor meget; men det havbegrænsede, lille folkerige Land kræver mere Brød, mere Albuerum, mere Luft. En hungersnød i Rusland skyldes altid kun en for lidet effektiv Udnyttelse af Jordens Rigdomme, men en Hungersnød i Japan, at der slet ikke er Plads til et eneste Kornaks mere. Se blot paa Indlandssøens smaa Øer, hvorledes man der opad Klipperne har lagt Jord i Reoler og Terrasser for at gemme paa nogle Regndraaber, saa ingen unyttet gaar tilspilde, blot for at faa nogle flere Straa til at spire under den milde, men unaadige Himmel, den, der hvælver sig over et fattigt hungrende Folk. Det er en Nations Selvopholdelsesdrift, der har jaget Japan ud i Krisen, ud i Krigen og gjort den øvet og stærk."³⁸⁾ Der males et billede af Japan som et bogstaveligt og metaforisk set sultent folk, der på grund af pladsmanglen er blevet nødsaget til at gå i krig mod Rusland i jagten på mere lebensraum. Overbefolkningen i Japan, der under 'den gule fares' faner var et led i frygten fra Vesten,³⁹⁾ og som Hoeck også reflekterede over i et uudgivet manuskript med titlen *De asiatiske Stor-Stater og Krigen*,⁴⁰⁾ synes at have været et alment accepteret synspunkt i Vesten, der tjente som forklaring på landets militære ambitioner i tiden. Dette var også Johannes V. Jensen opmærksom på i sin *Aarbog 1916*,⁴¹⁾ og som Hoeck endvidere selv gentog i månedsskriftet *Tilskueren* i 1917 i artiklen *Japan – fra Stormagt til Verdensmagt*.⁴²⁾ I det førnævnte essay *Asiater og Europæere* viderebyggede essayisten Hoeck igen den fiktive Fru Wenders pointer om japaneres manglende plads til at udbrede deres race: "Det nytter ikke, at vi slaar os til Ro med Fraser om, at

al Nutidens Politik er Handelspolitik, thi denne vage Betegnelse har i det højeste Gyldighed for os, den store, indbyrdes splidagtige, hvide Familie Kloden over. For de Gule er Fremtidens Politik Kampen for Eksistensen, Albuenum, Luft at aande og Land at bygge paa."⁴³⁾ Udover at udviske grænsen mellem fakta og fiktion, hvilket gjorde anmelderen i avisen Dagens Nyheder utryg,⁴⁴⁾ måske fordi argumentet optræder stort set identisk i Hoecks roman og dernæst i essayet, er det også med til at forstærke frygten for Japans udbredelse – 'den gule fare'. Det samme argument om, at Japan krævede mere plads, var et vedvarende synspunkt hos Hoeck, der gentog pointen igen omtrent 10 år efter i avisen Nationaltidende i 1917.⁴⁵⁾

Da 1. Verdenskrig var ved at nå sin ende, fortsatte Hoeck med at fokusere på Japans ekspansionsiver. Forfatterens grundakkord er den samme som inden krigen: Japan voksede hurtigt i størrelse, befolkningsmæssigt, gennem militær styrke og opererede med stadig større økonomiske muskler. Disse faktorer ville komme til at få uvisse konsekvenser for fremtiden, militært og økonomisk: "I tilsyneladende upolitiske Former er Japan i færd med at foretage *Expansioner* – og paa et Tidspunkt da saadanne utvivlsomt har enestaaende Væxtbetingelser. Japanernes diskrete Virkemidler er vidtforgrenede og mangfoldige, saa man trygt – med den Erfaring, man har om det yderste Østens sælsomt behændige og smidige Bastard-Folk – kan forudsige, at det Japan, der netop nu Dag for Dag bliver stærkere, militært som finansielt, mens samtlige andre Stormagter tappes for Blod og Guld, ved den europæiske Krigs Afslutning vil have samlet en koncentreret Magtfylde i moderne Skikkelse, baade i Form af Vaaben, Penge og moderne tekniske Hjælpemidler som aldrig tilnærmelsesvis nogen gul Stat forhen, maaske neppe nogen hvid. Det samme Japan, som endnu for to Menneskealdrer siden var et fra den Øvrige Verden afspærret, lukket Tornerose-Rige, hvis Ridderskab kun kendte til middelalderlige Vaaben, har gjort et Spring ind i Nutiden, som er uden Sidestykke i Historien, og det truer nu, begunstiget af sælsomme, næsten eventyrlige Konjunkturer med yderligere Spring opad og fremad mod Maal, som endnu kun kan anes."⁴⁶⁾ Udover at karakteristikken af japanere som et urent bastardfolk er nedsættende og optegner forskellen mellem Vesten og Orienten, optræder også det underliggende argument, at når det japanske militær og den japanske økonomi voksede i hastig styrke, var det langt farligere end europæiske stormagters ambitioner for fremtiden. Hidtil havde europæiske kolonimagter kunnet fejle modstand af banen på grund af våbenteknologisk overlegenhed. I romanens slutning står det således også klart, at Japans sejr over Rusland betød, at japanerne ville "paabegynde et storartet Indboringens Værk i [Kina] og i Løbet af faa Aar opnaa et moralsk, kulturelt, ja endog politisk Hegemoni."⁴⁷⁾

Lad os igen vende blikket mod Hoecks fiktive univers. Selvom Ruslands mulige nederlag i krigen mod Japan, der i *Spionliv i Østen* endnu ikke var afsluttet, ville være en spand koldt vand i hovedet på Vesten, kunne det ifølge Fru Wender vise sig at have en samlende effekt mod fremtidens trussel fra øst, 'den gule fare'. Det er tydeligt, at vi befinder os i 1907 inden 1. Verdenskrig, hvor europæiske magter ville komme til at slagte hinanden. Krigstruslen kom på daværende tidspunkt også udenfor Europas grænser og kunne være samlende for kontinentets

egen indre splittelse. ”Et overvundet Rusland er for et Verdensrige en Ydmygelse, men til Syvende og Sidst for det selv en Fordel, thi da vil Resultatet blive den fælles Frygt for Japan og de Gule, og den vil virke samlende paa de hidtil splittede hvide Magter.”⁴⁸⁾ Den russiske general beder i romanen Fru Wender om at uddybe. I sit svar giver hun også en karakteristik af japanere som folk: ”Rusland har de store Naturrigdomme, den gode jomfruelige Jord i sine uendelige Sletter. Men Rusland vil for Historiens Domstol komme til at staa som den rige Mand, der just nu vil tage den Fattiges eneste Lam. Gør et Tankeeksperiment, Hr. General. Tænk Dem de russiske Bønder erstattede med lutter Japanere! De vilde indføre den mest intensive Drift og høste mange Fold mere, samtidig med at deres personlige Fornødenheder, trods alt hans Snille, ikke den hvide Mands idérige Skaberkraft. Japanerne er jo kun ”Monkeys” (Abekatte). Der vil derfor altid være Opgaver nok for vor Race. Kun maa den før eller senere dele Herredømmet med den gule.”⁴⁹⁾ Fru Wenders argumentation minder om den generelle opfattelse af de ”gule” japanere i Vesten i begyndelsen af det 20. århundrede; nok besad de høj arbejdsmoral, der langt oversteg russernes i effektivitet, men de manglede intelligens i forhold til vesterlændinge. Japanere bliver ikke regnet for mennesker, men igen sidestillet med aber, der ikke har opnået en så høj grad af civilisation som Vesten. Der skabes følgelig et indtryk af, at Japan nok kan true Vesten geopolitisk og militærstrategisk, men ikke intellektuelt og åndeligt. I amerikansk skønlitteratur i 1800-tallet og starten af 1900-tallet var der adskillige romaner, der dystopisk malede et billede af kinesisk invasion af USA, en slags ”yellow peril” literature.⁵⁰⁾ Lignende litteratur er ikke skrevet i Danmark, men der er ingen tvivl om, at Hoecks *Spionliv i Østen* hører ind under en sådan kategori, da frygten for øget japansk indflydelse i Vesten, som kunne true den vestlige civilisation, var allestedsnærværende i romanen. Hoeck går i 1916 så langt som til at forudsige 2. Verdenskrig i tidsskriftet *Verden og Vi* med følgende karakteristik af Japan: ”Selve denne fabelagtige Udvikling fra et Torneroses Rige til en Verdensstat indeholder en spirende Fare for *en ny Verdenskrig* tværs over *Stillehavet*. Man erindrer, at det var *Amerika*, som tvang Japan til at *lukke op* for den *hvide* Civilisation. Men nu – to Menneskealdre senere – vil *Amerika lukke i for den gule*, ja, har paa en Maade gjort det.”⁵¹⁾

5. Raceblandingsens umulighed

Spionliv i Østen excellerer også i lange dialoger, ofte politisk betonedede, der blandt andet fik anmelderen i avisen *Dannebrog* til at kalde romanen for belærende.⁵²⁾ Den kritik bundede i, at romanens dialoger næsten har form som opinionsstof – og læser man Hoecks roman og essays sideløbende med hinanden, er pointen ikke ved siden af. Et godt eksempel på, at *Spionliv i Østen* er rig på stærke holdninger om japanere, forekommer i den tidligere nævnte dialog mellem den navnløse russiske general og Fru Wender. Hun fortæller i denne samtale om sit indtryk af Japan, der går på, at Europa har været blind for racemodsætningen mellem ’hvide’ og ’gule’. Tillige betoner hun japanernes særlige kendetegn i forhold til andre folkeslag i Asien. Japan var ”trods sine spredte Øer ved disses Beliggenhed allerede alligevel noget af en født Enhed. Dets Folk er af en noget anden Race end de øvrige Gule, vel sagtens som Følge af det Malayerblod, der engang i Tidernes Morgen skal være indpodet i de østligste Mongoler.”⁵³⁾ Hos Fru Wender er

det japanernes gener, deres "malayerblod", der er skyld i deres evne til at samle sig som nation. Tankegangen, som romanen bliver ambassadør for, er, at blodet, der strømmede igennem de japanske kroppe, i allerhøjeste grad prægede befolkningens identitet og etniske tilhørsforhold. Hos Hoeck var der, som hos så mange andre vestlige forfattere, lighedstegn mellem gener og kultur i tidens raceopfattelse.

Hoeck gentog samme pointe om den direkte forbindelse mellem japanernes race og karaktertræk i essayet *Asiater og Europæere*. Forfatteren mente, at japaneres forskelligheder fra kinesere skyldtes den japanske races særtræk, hvad vi roligt kan forkaste som valid argumentation i dag. En forskel kom til udtryk ved, hvor egnede japanere var til at tilegne sig europæiske sprog i modsætning til kinesere: "Japanerne er vidt forskellige fra Kineserne, maaske paa Grund af det Malayerblod, der i Tidernes Morgen skal være indpodet i dem. Ganske paafaldende er saaledes hos dem som hos Parserne i Indien deres Evne til at tilegne sig europæiske Sprogs Begreber, Bygning og Grammatik. Medens selv den dannede Kineser, naar han f. Eks. taler Engelsk, vanskeligt kan frigøre sig for Udtryk for tilvante Forestillingsrækker, hvorom det højst interessante og kuriøse Pidgin-Engelsk afgiver mange morsomme Eksempler, har Japanerne ganske anderledes let ved at leve sig ind i Vestens Sprog (...) Man kan paa Gaderne i de store japanske Byer ofte blive overrasket ved at træffe Forretningsmænd og Avissælgere, som taler fortræffeligt Engelsk. Spørger man, hvor de har lært det, henviser de oftest til en eller anden Skole, hvor fattige Børn tildels for offentlige Midler kan faa Undervisning i Sprog. En Japaner, som taler Engelsk, beflitter sig i Reglen paa den størst mulige Korrekthed. Ogsaa i denne Henseende kommer hans Efterlignelsestalent ham tilgode. Men naar man tror, at den japanske Embedsmand i den europæiske Uniform ogsaa i sit Hjerte føler sig europæiseret, tager man Fejl. Naar han er i sit Hjem klæder han sig om og trækker i Kimonoen, ja gaar maaske endog til Templet, slaar på Gongong'en for at tilkendegive Guden, at han vil bede, saa denne maa behage at høre efter, ofrer en lille Sølv mønt og forretter sin Andagt. Og midt i alt dette Hedenskab har man i Japan elektrisk Lys indlagt i Templerne, og velstaaende Folk har deres Cykle staaende udenfor."⁵⁴⁾ Der gentages det etablerede billede i Vesten af japanere som efterlignere. Japaneren vil med andre ord aldrig blive så attråværdig som en europæer desuagtet hans fornemme sprogtilegnelseskundskaber. På samme tid skabes også et billede af den vestlige kultur som en fleksibel størrelse, japaneren nok kan påtage sig materielt og mentalt, men som aldrig kan blive en genuin del af ham. Lige under overfladen, ved siden af modernitetens frembringelser i form af elektricitet og cykler, lurer ifølge Hoeck det japanske hedenskab i kraft af kimono, tempelbesøg og kontakten til de højere magter. Hoeck nedtonede på den ene side senere denne kritik og mente i 1916, "at Japan var blevet en *kulturmagt* af højeste Rang",⁵⁵⁾ men mente fortsat, at japanerne var et efterligningens folk, da han beskrev embedsmændene som "Miniatur-Prøjsere."⁵⁶⁾

Som også tidligere nævnt er det for Fru Wender i *Spionliv i Østen* centralt, at en krig mellem netop Japan og Rusland har været uundgåelig. Krigens komme byggede på den i tiden gængse

opfattelse, at forskellige racer umuligt kunne forenes. Den tankegang gentages i det følgende citat, hvor Wender siger: ”Jeg forstaar ikke, hvordan ledende russiske Statsmænd, der dog skulde kende Japanerne, har været saa blinde for det, som Englænderne og Amerikanerne, ja endog Tyskere og Franskmænd herude i deres store Flertal forlængst har forudset: den blodige Krigs Komme, naar Rusland fortsætter med sin overmodige Politik, og som Følge deraf et forventet ugunstigt Udfald for Czarriget og en kommende Verdenskrise. Denne vil absolut blive langvarig, men vil hidføre den højst nødvendige Forhandling om en fornuftig Afgrænsning af Racernes Interesser, saaledes, at enhver saa vidt muligt faar de til dens fortsatte Eksistens nødvendige Livsbetingelser. En Sammensmeltning mellem dem i anden Forstand er jo umulig. De Hvide er nødsagede til at bøje sig tidlig eller sildig og betragte de Gule som Medregenter Verden over. Først og fremmest i Japanernes Skikkelse.”⁵⁷⁾ I Fru Wenders analyse af krigen mellem Japan og Rusland har netop Rusland været en bufferzone for det øvrige Vesten; det selvsamme argument fremførte Johannes V. Jensen i essaysamlingen *Den ny verden* fra 1907 – året, hvor også *Spionliv i Østen* udkom. Krigen havde skærpet Vestens opmærksomhed mod den trussel, mange mente, Japan udgjorde. Dermed kunne Vesten bruge krigen mellem Japan og Rusland som en lektie i vigtigheden af at kæmpe for sin egen race samt at holde andre racer uden for sit territorium, blandt andet fordi ideen om en forening af racerne var udelukket. Når raceblandingen syntes umulig, må det ses som et ønske om, at man har villet bevare raceopdelingen med den ’hvide’ race placeret øverst i hierarkiet. Den skulle ikke udvandes. Argumentet om, at Japan truede den ’hvide’ race, kan også ses i Wenders efterfølgende replik, der også peger på, at andre vestlige magter ville tage Japans sejr over russerne til efterretning: ”Rusland faar nu først den japanske Tigerkats klør at føle og faar revet Hul på en vældigt ansamlet Byld. Det vil blive belærende for de andre hvide Nationer. (...) Vi har her vor Races Selvopholdelseskamp i grelle, men klare og moderne Former.”⁵⁸⁾ Ifølge Fru Wender har krigen mellem Japan, der dyrisk beskrives som en tiger, og Rusland handlet om racernes krig og har fået Europa til at indse, hvilken trussel Japan udgjorde mod Vesten.

At raceblanding blev anset som en umulighed i begyndelsen af 1900-tallet, cementerer Hoeck også i følgende passus fra det førnævnte essay *Asiater og Europæere*: ”Den hvide behersker for Tiden Verden, men er den ikke ved sin Kulmination, og vil ikke den gule maaske om 100 Aar indtage dens Plads? De to Racer kan ikke sammensmeltes, thi det Svælg, der skiller dem, er uoverstigeligt. Det er bekendt, at Herbert Spencer, der døde kort efter Krigens Udbrud, efterlader sig en i hans Levetid ikke trykt Udtalelse, i hvilken han betegner Forbindelsen mellem Hvide og Gule som en social Forbrydelse, og han vil have Ægteskaber mellem dem forbudt.”⁶⁰⁾ Hoeck bruger den britiske sociolog, filosof og socialdarwinist Herbert Spencer (1820-1903) som rygdækning til at fremføre, at raceblanding for alt i verden må undgås, hvis ikke det ’hvide’ overherredømme skal møde sit endeligt på bekostning af truslen fra og sammenblandingen med de ’gule’. I sit forsvar for Spencers tanker om, at raceblanding var forkasteligt, fortsatte Hoeck med argumenter mod raceblandingen: ”De Børn, Hvide og Gule avler sammen, viser en paafaldende stor ”moral insanity”, og Frugtbarhedsprocenten i Forbindelser mellem Hvide og

Gule er saare ringe, langt mindre end mellem Hvide og Hvide indbyrdes eller mellem Gule og Gule. Selve Naturen oprøres imod dem. Ligger den Tanke da ikke nær, at enten maa de Hvide være forberedte paa at overgive Verdensherredømmet til de Gule – eller man maa se at opnaa en modus vivendi med dem, dele med dem? Og er dette sidste endnu muligt? Har Europa erkendt sin Besørgelses Tid? Faren for, at de Gule rigtig kommer til at tælle sig, er stadig tilstede, samt at de en skønne Dag kræver mere Jord af os. Da bliver det for Alvor vanskeligt at holde Fred, om der ikke fra begge Sider vises den størst mulige Varsomhed og Resignation, der er en Betingelse for, at en sand modus vivendi kan fæstne sig. Vil der til den Tid være et Verdenstribunal, vil det i hvert Fald blive sat paa en haard Prøve: om det har Myndighed nok til at forhindre en Racekrig.”⁶¹⁾ Der er tale om et slående eksempel på, at tidens syn på racers forskelligheder kan fremstå som objektiv og indiskutabel viden. Den racistiske konstruktion ’gul’, der faktisk ikke ses inden 1800-tallet⁶²⁾ og blandt andet blev brugt om japanere, er med til at underbygge argumenterne om, at europæere, der får børn med asiater, får afkom med moralske mangler. Frygten for ’den gule fare’ var således hos Hoeck social degenerativ og viser også, at Japans sejr over Rusland, som den blev behandlet af forfatteren, var det første skridt i ’den gule fares’ indtog frem mod hjertet af Europas civilisation.⁶³⁾

6. Konklusion

I denne artikel har jeg undersøgt den danske journalist og forfatter Johannes Hoecks opfattelse af Japan og landets befolkning set gennem hans roman *Spionliv i Østen* og hans essayistik, der begge udkom i det 20. århundredes to første årtier. Gennem analysens tre afsnit, 1) Sproget skaber modsætning mellem Vesten og Japan, 2) ’Den gule fare’ mod vest vokser og 3) Raceblandingens umulighed, står følgende punkter klare: Japanere bliver beskrevet som aber, imitatorer, frastødende, uintelligente, upålidelige, hedninge og spioner, mens vesterlændingene, den flatterende korrespondent Randolph Greef og tyske Maria Wender, er karakteriseret som noble, civiliserede, intellektuelle og tiltalende. Disse ordvalg er med til at forstærke modsætningsforholdet mellem japanere og vesterlændinge. Hoecks bekymringer over Japans voksende geopolitiske og militære indflydelse i Verden har rod i racespørgsmål, hvor japanere i kraft af deres kategorisering som ’gule’ fremstår farlige mod Vestens hidtidige dominans, dog ikke i intellektuel eller åndelig forstand, udelukkende militært. Japanernes karakter og deres trussel mod Vesten læser Hoeck ud fra et racespørgsmål, hvor en blanding af den ’hvide’ og ’gule’ race bliver set som en naturstridig umulighed grundet risiko for moralsk forfald. Et uvidenskabeligt synspunkt, der ofte blev hævdet i tiden. Gennem Hoecks romankarakterer står det dertil klart, at Japans sejr i Den Russisk-japanske Krig blev set som en mulighed for, at vestlige magter kunne forenes som samlet værn mod ’den gule fare’.

NOTES

- 1) Schultz 2022: 93ff
- 2) Uden forfatterangivelse 1922a
- 3) Uden forfatterangivelse 1903
- 4) Hoeck 1917a

- 5) Hoeck 1907: 10
- 6) Uden forfatterangivelse 1922a
- 7) Uden forfatterangivelse 1922b
- 8) Uden forfatterangivelse 1922a
- 9) Hesselaa 2022
- 10) Hoeck 1916: 4
- 11) Hoeck 1908: 496
- 12) Hoeck 1907: 6
- 13) Hoeck 1907: 23
- 14) Hoeck 1907: 9
- 15) Hoeck 1907: 38
- 16) Hoeck 1907: 10
- 17) Hoeck 1907: 12
- 18) Ibid.
- 19) Hoeck 1907: 13
- 20) Hoeck 1907: 185
- 21) Ibid.
- 22) Ibid.
- 23) Hoeck 1917c: 129
- 24) Said 2002: 340. Modsætningerne mellem Orienten og Occidenten låner jeg fra Edward Said.
- 25) Steinberg 2008: 3
- 26) Ikura 2007: 257
- 27) Hoeck 1 – Troensegaard autografsamling. Det Kgl. Bibliotek.
- 28) Ikura 2007: 269
- 29) Lyman 2000: 699
- 30) Freden i Shimonoseki i 1895 gavnede Japan i den forstand, at Kina blandt andet måtte afstå Taiwan og Liadonghalvøen.
- 31) Hoeck 1907: 122
- 32) Hoeck 1908: 490
- 33) Ibid.
- 34) Ikura 2007: 257
- 35) Keevak 2011: 125
- 36) Hoeck 1907: 121
- 37) Stræde & Lammers 2023
- 38) Hoeck 1907: 122f
- 39) Keevak 2011: 7
- 40) Hoeck 1 – Troensegaard autografsamling. Det Kgl. Bibliotek.
- 41) Jensen 1916: 230f
- 42) Hoeck 1917b: 340
- 43) Hoeck 1908: 490

- 44) F.v.J 1907
- 45) Hoeck 1917a
- 46) Hoeck 1917b: 339f
- 47) Hoeck 1907: 274
- 48) Hoeck 1907: 124
- 49) Hoeck 1907: 125
- 50) Lyman 2000: 690
- 51) Hoeck 1916: 5
- 52) R., H. 1907.
- 53) Hoeck 1907: 122
- 54) Hoeck 1908: 493f
- 55) Hoeck 1916: 3
- 56) Ibid.
- 57) Hoeck 1907: 123
- 58) Hoeck 1907: 123f
- 59) Herbert Spencer (1820-1903) var en britisk sociolog og filosof.
- 60) Hoeck 1908: 497
- 61) Hoeck 1908: 497f
- 62) Keevak 2011: 2
- 63) Lehmann 1978: 150

Referencer

Hesselaa, Peder

- 2022 Johannes Hoeck i Dansk Biografisk Leksikon på lex.dk. Hentet 29. september 2022 fra https://biografiskeksikon.lex.dk/Johannes_Hoeck

Hoeck, Johannes

- 1908 Asiater og Europæere. I: Det ny århundrede. Maanedsskrift. Redigeret af Povl Levin og P. Munch. Femte aargang. Oktober 1907 – september 1908. (pp. 490-499).

Hoeck, Johannes

- 1916 Det Nye Japan. I: Verden og Vi. Nr. 8. 25. februar.

Hoeck, Johannes

- 1917a Fra Stormagt til Verdensmagt. I: Nationaltidende d. 14. oktober.

Hoeck, Johannes

- 1917b Japan fra Stormagt til Verdensmagt. I: Tilskueren, oktober. (pp. 339-349).

Hoeck, Johannes

- 1917c Mod Kejserdømmets Opløsning. København og Kristiania: Gyldendalske Boghandel.

Hoeck, Johannes

- 1907 Spionliv i Østen. København og Kristiania: Gyldendalske Boghandel. Nordisk Forlag.

Hoeck, Johannes

Uden årstalsangivelse De asiatiske Stor-Stater og Krigen. I: Troensegaard Autografsamling.
Det Kgl. Bibliotek. Ikura,

Ikura, Akira

2007 Japan under Paternalism: The Changing Image of Japan during the Russo-Japanese War. I: Rethinking the Russo-Japanese War, 1904-5. Volume II. The Nichinan Papers. Red. Chapman, John W. M. og Chiharu, Inaba. (pp. 257-273). Kent: Global Oriental.

Jensen, Johannes V.

1916 Aarbog 1916. København: Gyldendal.

J., f. V.

1907 Spionliv i Østen. I: Dagens Nyheder d. 4. november. Keevak,

Keevak, Michael

2011 Becoming yellow. A Short History of Racial Thinking. Princeton: Princeton University Press.

Lehmann, Jean-Pierre

1978 The Image of Japan: From Feudal Isolation to World Power, 1850-1905. London: George Allen & Unwin.

Lyman, Stanford M.

2000 The "Yellow Peril" Mystique: Origins and Vicissitudes of a Racist Discourse Author(s). I: International Journal of Politics, Culture, and Society, summer 2000, Vol. 13, nr. 4. (pp. 683-747). R.,

R., H.

1907 Spionliv i Østen. I: Dannebrog d. 14. oktober.

Said, Edward W.

2002 Orientalisme. Vestlige forestillinger om Orienten. Frederiksberg: Roskilde Universitets Forlag.

Schultz, Lauritz Korfix

2022 100 år siden: Da Japan skuffede Tom Kristensen. I: Standart nr. 1. Årgang 36. (pp. 93-99.)

Steinberg, John W.

2008 Was the Russo-Japanese War World War Zero? I: The Russian Review. Vol. 67, nr. 1. (pp. 1-7).

Stræde, Therkel; Lammers, Karl Christian

2023 *Lebensraum* i *Den Store Danske* på lex.dk. Hentet 12. januar 2023 fra <http://denstoredanske.lex.dk/Lebensraum>

Uden forfatterangivelse

1922a Dødsfald. Johannes Hoeck. I: Berlingske Tidende d. 28. december.

Uden forfatterangivelse

1922b Dødsfald. I: Nationaltidende d. 28. december.

Uden forfatterangivelse

1903 Morgen til Aften. I: Berlingske Tidende d. 27. oktober.